

Katarzyna Anna Dadańska^{a)}

O realizacji zasady jednolitości statutu spadkowego w świetle rozporządzenia nr 650/2012

Abstract: The Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of an European Certificate of Succession introduces the principle of uniformity of the statute of succession. This principle should ensure in advance that the succession is governed by a predictable law with which it is closely connected. For reasons of legal certainty and in order to avoid the fragmentation of the succession, that law should govern the succession as a whole, that is to say, all of the property forming part of the estate, irrespective of the nature of the assets and regardless of whether the assets are located in another Member State or in a third State. The purpose of this article is to discuss some exceptions to the above mentioned principle of uniformity and to assess whether the principle of uniformity of the statute of succession provided for in the regulation can actually be implemented effectively.

Keywords: regulation of succession, the statute of succession, splitting of the statute

1. Uwagi wprowadzające

Proces ujednolicania prawa spadkowego w Unii Europejskiej objął dotychczas aspekty kolizyjnoprawne, jurysdykcję oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń. Efektem prac w tym zakresie jest rozporządzenie Par-

^{a)} Dr, Uniwersytet Szczeciński.

lamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego¹. Rozporządzenie spadkowe, które weszło w życie z dniem 16 sierpnia 2012 r., jest stosowane od dnia 17 sierpnia 2015 r. i obejmuje państwa członkowskie Unii Europejskiej, z wyjątkiem Danii, Zjednoczonego Królestwa i Irlandii².

Zgodnie z motywem 42. preambuły rozporządzenia, prawo ustalone jako prawo właściwe dla dziedziczenia powinno regulować dziedziczenie od chwili otwarcia spadku do chwili przeniesienia własności składników majątku spadkowego na beneficjentów ustalonych na mocy tego prawa. Powinno ono również regulować kwestie związane z zarządzaniem spadkiem oraz z odpowiedzialnością za długi spadkowe. Spłata długów spadkowych może, w zależności głównie od prawa właściwego dla dziedziczenia, obejmować uwzględnienie określonego pierwszeństwa wierzycieli. W myśl motywu 37. preambuły, rozporządzenie powinno umożliwiać określenie z wyprzedzeniem prawa właściwego dla dziedziczenia. Należy wprowadzić zharmonizowane normy kolizyjne w celu uniknięcia sprzecznych rezultatów. Zasada ogólna powinna zapewniać, aby dziedziczenie podlegało możliwemu do przewidzenia prawu, z którym posiada ono ścisły związek. Mając na uwadze pewność prawa oraz w celu uniknięcia fragmentaryzacji dziedziczenia, prawu temu powinien podlegać ogół spraw dotyczących spadku, tzn. cały majątek spadkowy, bez względu na charakter składników tego majątku i niezależnie od tego, czy składniki majątku znajdują się w innym państwie członkowskim, czy w państwie trzecim³.

¹ Dz.Urz. UE z dnia 27.07.2012 r., L 201, s. 107 i nast. [dalej: rozporządzenie, rozporządzenie spadkowe, rozporządzenie nr 650/2012].

² Zob. motywy 82. i 83. rozporządzenia. Państwa te w świetle rozporządzenia spadkowego nie są traktowane jako państwa członkowskie. Por. K. Lechner: *Verordnung (EU) Nr. 650/2012 über Erbsachen und die Einführung eines Europäischen Nachlasszeugnisses. Eingehende analyse*. In: Generaldirektion interne Politikbereiche Fachabteilung C: *Bürgerrechte und Konstitutionelle Angelegenheiten, Rechts- und Parlamentarische Angelegenheiten, Europäisches Parlament*, Europäische Union, 2015, s. 25, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510003/IPOL_STU\(2015\)510003_DE.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510003/IPOL_STU(2015)510003_DE.pdf) [Dostęp: 16.10.2016 r.].

³ Jak wskazuje A. Wysocka-Bar, już w raporcie DNOTI opowiedziano się za zasadą kolizyjnej jednolitości spadku, proponując, aby w przyszłym instrumencie unijnym do wskazania statutu spadkowego dochodziło za pomocą jednego łącznika, oraz że z zasady tej nie zrezygnowano w żadnym momencie prac nad rozporządzeniem spadkowym. Zob. A. Wysocka-Bar: *Prawo właściwe dla dziedziczenia według unijnego rozporządzenia dotyczącego spraw spadkowych*. „Kwartalnik Prawa Prywatnego” [dalej: KPP] 2012, z. 4, s. 904.

Prima facie ustawodawca unijny przesądził więc, że co do zasady przejście praw i obowiązków spadkowych podlega jednemu prawu, bez względu na charakter tych praw i obowiązków, oraz odbywa się w ramach procedury przewidzianej prawem jednego państwa. Prawo wskazane jako właściwe powinno regulować dziedziczenie bez względu na położenie przedmiotów wchodzących w skład spadku, nawet jeżeli położone są one w państwie trzecim⁴. Przytoczone regulacje mają świadczyć o przyjętej w rozporządzeniu zasadzie jednolitości statutu spadkowego. Jak się jednak okazuje, zasada jednolitości statutu spadkowego nie jest w pełni i konsekwentnie realizowana na gruncie rozporządzenia spadkowego. Mimo że zasadą przejętą w rozporządzeniu jest zasada kolizyjnej jednolitości spadku, gdyż przywołany motyw 37. preambuły wyraźnie sprzeciwia się „fragmentaryzacji dziedziczenia”, co ma między innymi ułatwić proces orzekania w sprawach spadkowych, to jednak wydaje się, że w praktyce sytuacji rozszczępienia statutu spadkowego⁵ nie będzie można uniknąć. Wskazują na to między innymi regulacje następujących artykułów: 30, 33, 34, 35, oraz art. 23 pkt 2 lit. i rozporządzenia⁶.

Celem niniejszego artykułu jest omówienie wybranych wyjątków od zasady jednolitości statutu spadkowego przewidzianych w rozporządzeniu spadkowym oraz ocena, czy zasada jednolitości statutu spadkowego proklamowana w rozporządzeniu może być skutecznie realizowana.

⁴ T. Kot, w: *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*. Red. M. Załucki. Warszawa 2015, s. 155—156.

⁵ Rozszczępienie statutu zachodzi wtedy, gdy w zakresie działania określonego statutu mają być zastosowane normy merytoryczne należące do dwóch (lub więcej) systemów prawnych. Tak M. Pazdan, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20A: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Red. M. Pazdan. Warszawa 2014, s. 202.

⁶ W literaturze wymienia się ponadto: art. 24 (rozrządzenia na wypadek śmierci inne niż umowy dotyczące spadku), art. 25 (umowy dotyczące spadku), art. 26 (ważność materialna rozrządzeń na wypadek śmierci), art. 27 (ważność formalna pisemnych rozrządzeń na wypadek śmierci), art. 28 (ważność pod względem formy oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku), art. 29 (wyznaczenia zarządcy spadku przez organ posiadający jurysdykcję, jeżeli prawem właściwym dla sprawy spadkowej jest prawo obce), art. 31 (dostosowanie praw rzeczowych), art. 32 (śmierć jednoczesna). Tak: T. Kot, w: *Unijne rozporządzenie...*, s. 157. Co jednak istotne, w większości tych przepisów mowa jest nie o statucie spadkowym, lecz o statucie czynności *mortis causa*, formie czynności *mortis causa*, a więc prawie właściwym dla zakresu odmiennego niż statut spadkowy. W konsekwencji prowadzi to jednak do stosowania różnych reżimów prawnych w danej sprawie spadkowej. Innym przykładem może być również art. 75 rozporządzenia, który przyznaje pierwszeństwo konwencjom bilateralnym. Por. M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe 650/2012. Komentarz*. Red. K. Osajda. Legalis 2016, kom. do art. 30, teza 1.1.

2. Zasada jednolitości statutu spadkowego

Określenie statutu spadkowego, czyli prawa właściwego dla dziedziczenia w konkretnej sprawie spadkowej, ma istotne znaczenie praktyczne ze względu na znaczne różnice występujące pomiędzy prawodawstwami poszczególnych państw. Do czasu wejścia w życie rozporządzenia spadkowego określenie zakresu statutu spadkowego należało do doktryny i judykatury. Przyjmowano, że statut spadkowy obejmuje takie kwestie szczegółowe, jak: otwarcie spadku; występujące już stosunkowo rzadko wymagania z zakresu zdolności prawnej, które działają jedynie w sferze prawnospadkowej, powodując utratę lub ograniczenie możliwości dziedziczenia po kimkolwiek (przyczyny tzw. bezwzględnej niezdolności dziedziczenia); to, czy *nasciturus* może być spadkobiercą; możliwość dziedziczenia przez osobę prawną, która dopiero powstanie po otwarciu spadku; kwestia, czy osoba prawna (ułamna osoba prawna) może, i pod jakimi warunkami, być spadkobiercą; niegodność dziedziczenia; szczególne zakazy dziedziczenia; umowy o zrzeczenie się dziedziczenia; ustalenie zawartości spadku, w tym pojęcie spadku, długi spadkowe, reguły prawnospadkowe odgrywające pomocniczą rolę w ustalaniu zawartości sched spadkowych lub innych korzyści osiąganych ze spadku; powołanie do dziedziczenia, w tym krąg spadkobierców ustawowych i porządek ich dziedziczenia; przesłanki wyłączenia od dziedziczenia; sposób dziedziczenia; ocena możliwości przyjęcia lub odrzucenia spadku; stosunki pomiędzy współspadkobiercami; odpowiedzialność za długi spadkowe; ochrona dziedziczenia; rezerwa lub zachówek oraz wydziedziczenie; zapis testamentowy; pozycja wykonawcy testamentu; dział spadku⁷. Przyjmowano, że statut spadkowy nie decyduje natomiast o tym, czy dane prawo — wchodzące w skład spadku, czy też będące przedmiotem zapisu windykacyjnego — podlega dziedziczeniu. O dziedziczności danego prawa (obowiązku) decyduje bowiem *lex causae*, czyli prawo właściwe dla tego prawa lub obowiązku⁸. Podobnie

⁷ Zob. szerzej M. Pazdan: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Warszawa 2012, s. 288 i nast.; J. Gołaczyński: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Warszawa 2008, s. 304 i nast.

⁸ A. Wysocka-Bar: *Prawo właściwe...*, s. 930; M. Pazdan: *Kolizyjnoprawna problematyka nabycia spadku*. „Studia Cywilistyczne” 1974, T. 23, s. 122—134; A. Mączyński (Nowelizacja przepisów szczególnych o dziedziczeniu gospodarstw rolnych a prawo prywatne międzynarodowe. „Krakowskie Studia Prawnicze” 1986, T. 19, s. 121 i nast.) wskazywał, że „o tym, czy dane prawo jest dziedziczne, tzn. czy wchodzi ono w skład spadku, rozstrzyga norma merytoryczna *legis causae*, czyli systemu prawnego właściwego na podstawie miarodajnej dla danego prawa majątkowego normy kolizyjnej [...]. Właściwości *legis causae*, a nie statutu spadkowego” podlega też następstwo praw majątkowych, „które nie wchodzi w skład spadku, ponieważ przechodzą na oznaczone osoby, niezależnie od

ocena zdolności do bycia spadkobiercą czy zapisobiercą nie podlega statutowi spadkowemu, lecz statutowi personalnemu⁹. Natomiast o ważności czynności *mortis causa*¹⁰ rozstrzyga statut czynności prawnych *mortis causa*¹¹, który określa skuteczność dokonania czynności prawnej danego rodzaju (w literaturze podkreślono, że tylko testament jest dopuszczalny niemal powszechnie, natomiast sytuacja w obrębie innych czynności prawnych *mortis causa* jest dość zróżnicowana)¹²; szczególne wymagania dotyczące zdolności, jako przesłanki ważności zarówno testamentu, jak i innych rozrządzeń na wypadek śmierci; wad oświadczeń woli (zarówno przesłanek, jak i skutków); dopuszczalnej treści testamentu lub innego rozrządzenia na wypadek śmierci¹³. Z kolei forma czynności na wypadek śmierci (bez względu na jej charakter i skutki) podlega ocenie na podstawie statutu formy czynności *mortis causa*¹⁴.

tego, czy są one spadkobiercami. Z punktu widzenia prawa merytorycznego, ten sposób sukcesji *mortis causae* nie jest dziedziczeniem”. Cyt. za: M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające swoje zastosowania a statut spadkowy*. W: *Nowe europejskie prawo spadkowe*. Red. M. Pazdan, J. Górecki. Warszawa 2015, s. 322.

⁹ Por. A. Mączyński: *Kolizyjna problematyka czynności prawnych na wypadek śmierci (zagadnienia wybrane)*. „Krakowskie Studia Prawnicze” 1979, T. 12, s. 63.

¹⁰ Jako kryterium decydujące o wyróżnieniu czynności prawnych na wypadek śmierci podaje się, że skutki ich następują dopiero z chwilą śmierci osoby dokonującej czynności. Tak ibidem, s. 71 wraz z przytoczoną tam literaturą.

¹¹ Ważność czynności prawnej oznacza w tym przypadku ogół przesłanek ważności czynności prawnej, z wyjątkiem zdolności i formy. Jednak gdy chodzi o zdolność testowania lub zdolność do dokonania innych rozrządzeń na wypadek śmierci, należy brać pod uwagę szczególne wymagania dotyczące zdolności wynikające ze statutu czynności prawnych *mortis causa*. Tak M. Pazdan: *Prawo prywatne...*, s. 299. Por. też A. Mączyński: *Kolizyjna...*, s. 76.

¹² Por. też A. Mączyński: *Kolizyjna...*, s. 76, który podkreśla wyodrębnienie ważności czynności prawnych na wypadek śmierci z zakresu zastosowania statutu spadkowego. Poszczególne systemy prawne rozmaicie odnoszą się do testamentów wspólnych i umów dotyczących dziedziczenia. Zob. szerzej J. Pazdan, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20A..., s. 667; Eadem: *Ku jednolitemu międzynarodowemu prawu spadkowemu*. „Rejent” 2005, nr 3, s. 12. Na temat testamentów wspólnych w prawie polskim zob. J. Biernat: *Testament wspólny „de lege ferenda”*. W: *50 lat Kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*. Red. P. Stec, M. Załucki. Warszawa 2015, s. 367 i nast.

¹³ M. Pazdan: *Prawo prywatne...*, s. 300.

¹⁴ Por. art. 27 rozporządzenia nr 650/2012. Artykuł 66 p.p.m. z 2011 r. przewidywał, że prawo właściwe dla formy testamentu i jego odwołania określa Konwencja dotycząca kolizji praw w przedmiocie formy rozporządzeń testamentowych, sporządzona w Hadze w dniu 5 października 1961 r. Ponadto prawo wskazane na podstawie art. 66 ust. 1 tej ustawy stosuje się odpowiednio do formy innych rozrządzeń na wypadek śmierci. Artykuł 66 został uchylony ustawą z dnia 24.07.2015 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego, ustawy — Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1137), która weszła w życie 17 sierpnia 2015 r. Zob. też art. 35 p.p.m. z 1965 r.

Analiza poprzednio obowiązujących przepisów prawa kolizyjnego skłania do wniosku, że w polskim prawie prywatnym międzynarodowym, jeszcze przed wejściem w życie rozporządzenia spadkowego, przyjmowano zasadę jednolitości statutu spadkowego¹⁵. Świadczą o tym przepisy: art. 28 ust. 1 i art. 34 ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych¹⁶, art. 34 ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. — Prawo prywatne międzynarodowe¹⁷ oraz art. 64 ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe¹⁸. Jednak już na gruncie pierwszej polskiej ustawy kolizyjnej p.p.m. z 1926 r. wprowadzono regulacje, które pozwalały na rozszczępienie statutu spadkowego, były to mianowicie art. 30 ust. 1 i 2 oraz art. 31. W literaturze wskazano nawet, że art. 30 ust. 2 p.p.m. z 1926 r. stanowi pierwowzór dzisiejszego art. 30 rozporządzenia spadkowego¹⁹. W ustawie p.p.m. z 1965 r. zabrakło tego rodzaju regulacji, co było przedmiotem krytyki ze strony doktryny, zwłaszcza w kontekście obowiązujących w Polsce przepisów o dziedziczeniu gospodarstw rolnych, w sytuacji gdy spadkodawcą był cudzoziemiec, a statut spadkowy określało prawo ojczyście. Implikowało to konieczność wykładni obowiązujących w Polsce przepisów prawa prywatnego międzynarodowego i ich relacji do innych przepisów prawa wewnętrznego, w szczególności dotyczących dziedziczenia gospodarstw rolnych czy nabywania nieruchomości przez cudzoziemców. Przykładem niezbyt fortunnej wykładni jest w tym zakresie cytowana powszechnie w literaturze uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 1969 r.²⁰, w której wskazano, że „Jeżeli w skład spadku po cudzoziemcu wchodzi gospodarstwo rolne położone w Polsce, to do dziedziczenia lub

¹⁵ M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 318.

¹⁶ Dz.U. nr 101, poz. 581.

¹⁷ Dz.U. nr 46, poz. 290 ze zm.

¹⁸ Tekst jedn. Dz.U. 2015, poz. 1792 ze zm. Skutkiem wejścia w życie rozporządzenia spadkowego jest m.in. uchylenie art. 64—66 p.p.m., które zawierały regulacje kolizyjnoprawne w sprawach spadkowych objętych obecnie rozporządzeniem nr 650/2012, oraz dodanie (w ich miejsce) art. 66a w brzmieniu: „Prawo właściwe dla spraw spadkowych określa rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L 201 z 27.07.2012, str. 107 z późn. zm.)”. Zgodnie z art. 9 pkt 4 ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego, ustawy — Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1137), art. 66a p.p.m. nie stosuje się do spadków otwartych przed dniem 17 sierpnia 2015 r. Do spadków otwartych w dniu lub po dniu 17 sierpnia 2015 r. wskazanie reguł, według których określa się prawo właściwe w sprawach spadkowych, następuje na podstawie przepisów rozporządzenia spadkowego.

¹⁹ Zob. szerzej M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 318 i nast.

²⁰ III CZP 23/69. OSNC 1970, z. 1, poz. 3.

zachowania prawa dziedziczenia tego gospodarstwa stosuje się szczególne przepisy o dziedziczeniu gospodarstw rolnych zawarte w tytule X księgi IV k.c. oraz art. LV—LXIV przepisów wprowadzających ten Kodeks — bez względu na obywatelstwo spadkodawcy i jego spadkobierców w chwili otwarcia spadku”. Uzasadnieniem zastosowania polskich przepisów była wówczas klauzula porządku publicznego (art. 6 p.p.m. z 1965 r.), w której poszukiwano uzasadnienia dla zastosowania ówczesnych restrykcji w zakresie dziedziczenia czy podziału gospodarstw rolnych położonych w Polsce²¹. Prawo prywatne międzynarodowe z 2011 r., w art. 8, przewiduje, że wskazanie prawa obcego nie wyłącza zastosowania tych przepisów prawa polskiego, z których treści lub celów w sposób niewątpliwy wynika, że regulują podlegający ocenie stosunek prawny, bez względu na to, jakiemu prawu on podlega. Stosując prawo właściwe, można uwzględnić przepisy bezwzględnie wiążące innego państwa, z którymi oceniany stosunek prawny jest ściśle związany, jeżeli przepisy te, według prawa tego państwa, stosuje się bez względu na to, jakiemu prawu ten stosunek podlega. Podczas rozstrzygania o uwzględnieniu tych przepisów należy mieć na uwadze ich naturę i cel oraz skutki, które zaistnieją z rezultacie ich uwzględnienia, oraz te, które wyniknęłyby w razie ich pominięcia.

W regulacji tej mowa jest o przepisach wymuszających swoje zastosowanie. Określa się je jako przepisy o szczególnym znaczeniu dla ochrony porządku publicznego państwa, które ze względu na swój cel lub charakter znajdują zastosowanie niezależnie od tego, jakiemu prawu podlega oceniany stosunek prawny²². Są to przepisy zawierające normy koniecznego zastosowania — normy merytoryczne, które w uregulowanym przez siebie zakresie wyłączają stosowanie wskazanego przez miarodajną normę kolizyjną prawa obcego. Podstawą tego wyłączenia jest niepisana, ukryta w treści przepisów wyrażających owe normy merytoryczne,

²¹ Zdaniem SN, „polskie szczególne przepisy o założeniach społeczno-gospodarczych dziedziczenia gospodarstw rolnych realizują podstawowe zasady naszego porządku prawnego w dziedzinie polityki rolnej Państwa i wyznaczają charakter jego ustroju, dlatego też skutki stosowania prawa obcego niesłużącego takim założeniom muszą być wyłączone w odniesieniu do gospodarstw rolnych, w każdym razie przez normę art. 6 pr. prywatnego międzynarodowego”. Por. J. Fabian: *Statut spadkowy w naszym prawie prywatnym międzynarodowym*. „Państwo i Prawo” [dalej: PiP] 1968, z. 11, s. 806; J.S. Piątkowski: *Z zagadnień dziedziczenia gospodarstwa rolnego po cudzoziemcu*. PiP 1971, z. 12, s. 995 i nast. Zob. szerzej na ten temat: M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 319 i nast.; M. Mataczyński: *Przepisy ograniczające dziedziczenie na tle art. 30 rozporządzenia spadkowego*. W: *Nowe europejskie prawo spadkowe...*, s. 301 i nast.

²² Tak M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 316 wraz z licznie przywołaną tam literaturą dotyczącą tej problematyki. Zob. też M. Mataczyński: *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*. Kraków 2005, np. s. 44 i nast.

jednostronna norma kolizyjna, stanowiąca *lex specialis* w stosunku do miarodajnej dla danego typu sytuacji zupełnej normy kolizyjnej²³.

Rozporządzenie spadkowe określa po raz pierwszy w sposób wyraźny zakres statutu spadkowego. Ustawodawca europejski zaznaczył w nim, że prawu wskazanemu w art. 21 i 22 rozporządzenia podlega ogół spraw dotyczących spadku, między innymi przejście składników majątku, praw i obowiązków na spadkobierców oraz, w stosownych przypadkach, na zapisobierców, w tym warunki i skutki przyjęcia lub odrzucenia spadku bądź zapisu, odpowiedzialność za długi spadkowe. Następnie, w art. 23 rozporządzenia, ustawodawca wymienił szeroki, choć przykładowy zakres statutu spadkowego, przewidując, że prawu temu podlegają w szczególności: przyczyny, czas i miejsce otwarcia spadku; określenie beneficjentów, ich udziałów oraz obowiązków, które mógł nałożyć na nich zmarły, oraz ustalenie innych praw spadkowych, w tym praw spadkowych pozostającego przy życiu małżonka lub partnera; zdolność do dziedziczenia; przejście składników majątku, praw i obowiązków wchodzących w skład spadku na spadkobierców oraz, w stosownych przypadkach, na zapisobierców, w tym warunki i skutki przyjęcia lub odrzucenia spadku, lub zapisu; uprawnienia spadkobierców, wykonawców testamentów i innych zarządców spadku, głównie dotyczące sprzedaży składników majątku i zaspokojenia wierzycieli, bez uszczerbku dla uprawnień, o których mowa w art. 29 ust. 2 i 3 rozporządzenia; odpowiedzialność za długi spadkowe; rozrządzalna część spadku, udziały obowiązkowe oraz inne ograniczenia w rozrządzaniu na wypadek śmierci, a także roszczenia, jakie osoby bliskie zmarłego mogą zgłaszać wobec majątku spadkowego lub spadkobierców; obowiązek zwrotu lub zaliczenia darowizn i zapisów przy określaniu udziałów należnych różnym beneficjentom oraz dział spadku.

Z powyższego wyliczenia wynika, że statut spadkowy określa losy majątku spadkodawcy, należącego do spadku po nim, na wypadek jego śmierci. Precyzuje więc mechanizm przejścia tego majątku na beneficjariuszy spadkowych, w tym ich odpowiedzialność za zobowiązania spadkodawcy. Co istotne, zróżnicowanie w poszczególnych porządkach prawnych jest ogromne — od sukcesji uniwersalnej (zresztą niejednolitej), po konstrukcję administracji spadku (*administration of estate*) przyjętą w kręgu państw *common law*²⁴.

²³ A. Mączyński: *Nowelizacja przepisów szczególnych o dziedziczeniu gospodarstw rolnych a prawo prywatne międzynarodowe*. „Krakowskie Studia Prawnicze” 1986, T. 19, s. 119—120. Zob. też szczegółową analizę poszczególnych wypowiedzi doktryny na temat istoty przepisów wymuszających swoje zastosowanie, którą przeprowadził M. Mataczyński: *Przepisy wymuszające...*, s. 43 i nast.

²⁴ J. Pazdan, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20A..., s. 697—698; na temat klasyfikacji porządków prawnych pod kątem koncepcji nabycia spadku zob. szerzej

Statut spadkowy, czyli prawo właściwe dla dziedziczenia, wskazuje co do zasady art. 21 rozporządzenia. Artykuł ten zawiera podstawową regułę kolizyjną, zgodnie z którą, o ile przepisy rozporządzenia nie stanowią inaczej, prawem właściwym dla ogółu spraw dotyczących spadku jest prawo państwa, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci²⁵. Dopiero wyjątkowo, gdy ze wszystkich okoliczności sprawy jasno wynika, że w chwili śmierci zmarły był w sposób oczywisty bliżej związany z państwem innym niż państwo, w którym w chwili śmierci miał miejsce zwykłego pobytu, prawem właściwym jest prawo tego innego państwa (tzw. reguła korekcyjna). Co istotne, dana reguła kolizyjna z art. 21 rozporządzenia znajdzie zastosowanie, o ile spadkodawca nie dokonał wyboru prawa (art. 22)²⁶. Rozporządzenie dopuszcza bowiem ograniczony wybór prawa, przewidując możliwość wyboru prawa państwa, którego spadkodawca obywatelstwo posiada w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci, jako prawa, któremu podlega ogół spraw dotyczących jego spadku²⁷.

E. Macierzyńska-Franaszczyk: *Odpowiedzialność za długi spadkowe*. Warszawa 2014, s. 82 i nast.; Eadem: *Prawo właściwe dla odpowiedzialności za długi spadkowe według rozporządzenia spadkowego*. W: *Nowe europejskie prawo spadkowe...*, s. 170 i nast.; zob. też M. Załucki: *Modele odpowiedzialności za długi spadkowe a prawo polskie. Ochrona dłużnika czy wierzyciela*. W: *50 lat Kodeksu cywilnego...*, s. 24 i nast.

²⁵ Na temat łączników stosowanych w sprawach spadkowych w prawie prywatnym międzynarodowym poszczególnych państw zob. szerzej: M. Pazdan: *Statut spadkowy w świetle rozporządzenia spadkowego*. W: *Nowe europejskie prawo spadkowe...*, s. 94—95.

²⁶ Na temat wyboru prawa w prawie prywatnym międzynarodowym zob. J. Jakubowski: *Wpływ zainteresowanych na właściwość prawa merytorycznego w prawie prywatnym międzynarodowym*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1967, z. 4, s. 82 i nast.; M. Pazdan: *Autonomia woli w prawie prywatnym międzynarodowym — aktualne tendencje*. W: *Europeizacja prawa prywatnego*. T. 2. Red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar. Warszawa 2008, s. 141 i nast.; Idem: *Kolizyjnoprawny wybór prawa a inne przejawy autonomii woli w prawie prywatnym międzynarodowym*. W: *Spory o własność intelektualną: Księga jubileuszowa dedykowana profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*. Red. A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc. Warszawa 2013, s. 781 i nast.; A. Wysocka-Bar: *Prawo właściwe...*, s. 907; J. Pazdan: *Wybór prawa w rozporządzeniu spadkowym*. W: *Nowe europejskie prawo spadkowe...*, s. 107 i nast.; A. Makowiec: *W kierunku harmonizacji prawa spadkowego w Unii Europejskiej: rozporządzenie (UE) nr 650*. „Roczniki Administracji i Prawa” 2013, nr 13, s. 446.

²⁷ Co do oceny przyjętego rozwiązania zob. A. Makowiec: *W kierunku harmonizacji...*, s. 446—447, która opowiada się za rozszerzeniem wyboru prawa na prawo miejsca zwykłego pobytu w chwili wyboru lub w chwili śmierci lub o prawo państwa, w którym spadkodawca posiada miejsce zamieszkania w chwili jego wyboru lub w chwili śmierci, czy też prawo, któremu podlega jego ustrój majątkowy małżeński. Odmienne M. Orecki: *Jurysdykcja, prawo właściwe oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia (UE) nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r.* „Przegląd Sądowy” 2013, nr 1, s. 80, pozytywnie oceniając regulację rozporządzenia.

Jak już wspomniano, rozporządzenie spadkowe opiera się na założeniu jednolitości statutu spadkowego, co oznacza, że rozczłonkowanie statutu spadkowego (*depeçage*) jest co do zasady niedopuszczalne²⁸. Zatem wyznaczonemu na podstawie tego rozporządzenia statutowi spadkowemu powinien podlegać ogół spraw dotyczących spadku oraz cały majątek spadkowy, bez względu na charakter składników tego majątku i niezależnie od tego, czy składniki majątku znajdują się w jednym państwie (motyw 37. preambuły). Jak się jednak okazuje, w praktyce pojawiają się liczne problemy na styku statutu spadkowego i rzeczowego²⁹. Statut spadkowy powinien mieć zastosowanie od chwili otwarcia spadku aż do chwili przeniesienia własności składników majątku spadkowego na beneficjentów (motyw 42.). Jednak już sama lektura zapisów preambuły rozporządzenia skłania do wniosku, że zasada jednolitości statutu spadkowego nie będzie w pełni realizowana. Jak wynika z motywu 15. preambuły, rozporządzenie powinno umożliwiać tworzenie lub przejście w drodze dziedziczenia prawa do nieruchomości lub rzeczy ruchomych, zgodnie z prawem właściwym dla dziedziczenia. Nie powinno jednak wpływać na zamknięty katalog (*numerus clausus*) praw rzeczowych znany w prawie krajowym niektórych państw członkowskich. Od państwa członkowskiego nie można wymagać, by uznało prawo rzeczowe nieznane w jego prawie, a odnoszące się do majątku znajdującego się w tym państwie członkowskim. I choć w rozporządzeniu przewidziano instytucję dostosowania praw rzeczowych (art. 31), nie rozwiązuje to jednak problemu nabycia prawa, przewidzianego wyłącznie w prawie właściwym dla dziedziczenia, nieznanego w prawie państwa miejsca położenia składnika objętego tym prawem. Kolejny problem pojawia się na gruncie wymogów dotyczących wpisu do rejestru prawa do nieruchomości lub rzeczy ruchomych, które, w myśl motywu 19. preambuły rozporządzenia, powinny być wyłącznie z zakresu stosowania niniejszego rozporządzenia³⁰. Prawo państwa członkowskiego, w którym prowadzony jest rejestr (w przypadku nieruchomości *lex rei sitae*), powinno określać warunki prawne i sposób dokonywania wpisu oraz organy, takie jak organy prowadzące księgi wieczyste lub notariusze, które są odpowiedzialne za sprawdzenie, czy spełnione są wszystkie wymogi, oraz czy przedstawiona lub sporządzona dokumentacja jest wystarczająca lub zawiera niezbędne informacje. W preambule dopuszczono również stosowanie szczególnych zasad dotyczących dziedziczenia niektórych dóbr (gruntów rolnych, przedsiębiorstw) wynikających z przepisów obowiązujących w państwie miejsca ich położenia, z zastrze-

²⁸ J. Górecki: *Rozgraniczenie statutu spadkowego i statutu rzeczowego na tle rozporządzenia spadkowego*. W: *Nowe europejskie prawo spadkowe...*, s. 191.

²⁹ Ibidem, wraz z przytoczoną tam literaturą.

³⁰ Zob. M. Mataczynski: *Przepisy ograniczające...*, s. 286—287.

zeniem ścisłej interpretacji wyjątków w tym zakresie (motyw 54.)³¹. Także inne postanowienia preambuły mogą sugerować odstępstwa od zasady jednolitości statutu spadkowego. Są to motyw 58. dotyczący stosowania *ordre public* oraz motyw 44. odnoszący się do przenoszenia własności składników majątku spadkowego przez zarządcę spadku³².

3. Rozszczenie statutu spadkowego — uwagi na tle art. 30 i art. 35 rozporządzenia spadkowego

W literaturze odróżnia się pojęcie „kolizyjnoprawne rozszczenie sytuacji życiowej” od pojęcia „rozszczenie (rozcłonkowanie) statutu”. Wskazuje się, że z kolizyjnoprawnym rozszczeniem sytuacji życiowej mamy do czynienia zawsze wtedy, gdy w trakcie stosowania norm kolizyjnych prawa prywatnego międzynarodowego ma miejsce przyporządkowanie poszczególnych elementów sytuacji życiowej (o którą chodzi) do zakresu zastosowania różnych norm kolizyjnych³³. Od tego należy odróżnić rozszczenie statutu, do którego czasem dochodzi (z różnych powodów) w obrębie określonego prawa właściwego dla jakiegoś zakresu. W obcym piśmiennictwie dla nazwania rozszczenia statutu używa się zaczerpniętych z języka francuskiego wyrażen *depeçage*³⁴, *renvoi*³⁵, czasem oznaczających także kolizyjnoprawne rozszczenie sytuacji życiowej. Rozszczenie statutu zachodzi wtedy, gdy w zakresie działania określonego statutu mają być zastosowane normy merytoryczne należące do dwóch (lub więcej) systemów prawnych³⁶.

³¹ J. Górecki: *Rozgraniczenie...*, s. 193; M. Mataczyński: *Przepisy ograniczające...*, s. 291; M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 330.

³² J. Górecki: *Rozgraniczenie...*, s. 193.

³³ M. Pazdan, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20A..., s. 201.

³⁴ Termin ten, mający w potocznym języku francuskim pejoratywne zabarwienie, bywał zastępowany innymi wyrażeniami (np.: *coupure*, *scission*, *morcellement*, *disssection*), nie zawsze jednak używanymi w tak szerokim znaczeniu, o jakie nam tutaj chodzi. A.A. Ehrenzweig, E. Jayme (*Private International Law*. Vol. 3: *Obligations (Contracts, Torts)*). Leyden 1977, s. 9) używają terminu *compéçage*. Podają za: M. Pazdan, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20A..., s. 201. W prawie niemieckim na określenie rozszczenia statutu spadkowego używa się francuskiego określenia *renvoi* lub niemieckiego terminu *die Nachlassspaltung*. Por. K. Lechner: *Verordnung (EU) Nr. 650/2012 über Erbsachen und die Einführung eines Europäischen Nachlasszeugnisses...*, s. 25.

³⁵ Por. K. Lechner: *Verordnung (EU) Nr. 650/2012 über Erbsachen und die Einführung eines Europäischen Nachlasszeugnisses...*, s. 25.

³⁶ M. Pazdan, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20A..., s. 202 wraz z przytoczoną tam literaturą.

Co istotne, jednolitości statutu sprzyja przyznanie przez ustawodawcę — przy określaniu prawa właściwego dla danego zakresu — znaczenia, co do zasady, tylko jednemu i to odpowiednio dobranemu czynnikowi (probiezowi, kryterium) spełniającemu funkcję łącznika. Powinien być to czynnik wyrażający powiązanie z obszarem prawnym tylko jednego państwa, i to powiązanie, które pojawia się we wszystkich sytuacjach życiowych mieszczących się w zakresie zastosowania normy kolizyjnej określającej dany statut³⁷. Na gruncie rozporządzenia spadkowego takim kryterium jest miejsce zwykłego pobytu spadkodawcy (z chwili śmierci)³⁸. Zwykle jednak w dążeniu do osiągnięcia jednolitości określonego statutu wykorzystuje się także tzw. łączniki zapasowe, które znajdują zastosowanie w sytuacji, gdy stan faktyczny, o jaki chodzi, nie jest powiązany z obszarem prawnym jakiegokolwiek państwa za pośrednictwem czynnika, któremu przyznano rolę łącznika pierwszoplanowego. Co jednak istotne, występowanie łączników „zapasowych” nie przełamuje zasady jednolitości statutu ani też jej nie zagraża. Nie ma znaczenia, czy ustawodawca przewidział jeden łącznik zapasowy, czy też większą ich liczbę, dochodzących do głosu kolejno po sobie³⁹.

Do rozszczępienia statutu spadkowego może prowadzić zastosowanie przepisu art. 30 rozporządzenia⁴⁰. Przepis ten dopuszcza do głosu *legis rei sitae* w odniesieniu do części szczególnych składników masy spadkowej, w tym nieruchomości oraz przedsiębiorstw⁴¹. Punktem wyjścia regulacji normatywnej art. 30 rozporządzenia spadkowego jest motyw 54. jego preambuły. Przewiduje on, że „ze względów ekonomicznych, rodzinnych lub społecznych niektóre nieruchomości, przedsiębiorstwa i inne szczególne kategorie składników majątku podlegają szczególnym uregulowaniom w państwie członkowskim, w którym się znajdują, nakładającym ograniczenia dotyczące dziedziczenia tych składników majątku lub wpływające na ich dziedziczenie. W niniejszym rozporządzeniu należy zapewnić stosowanie tych szczególnych uregulowań. Jednak ze względu na konieczność zachowania zgodności z ogólnym celem niniejszego rozporządzenia

³⁷ Ibidem, s. 203.

³⁸ Subokreślnik temporalny. Por. K. Lechner: *Verordnung (EU) Nr. 650/2012 über Erbsachen und die Einführung eines Europäischen Nachlasszeugnisses...*, s. 18—20.

³⁹ M. Pazdan, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20A..., s. 202. Za rozwiązaniami kaskadowymi opowiadał się T. Pajor: *Nowe tendencje w części ogólnej prawa prywatnego międzynarodowego państw europejskich*. „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego” 1995, T. 18, s. 65.

⁴⁰ Zob. m.in. M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 316 i nast.; M. Mataczyński: *Przepisy ograniczające...*, s. 282 i nast.; A. Machnikowska, w: *Unijne rozporządzenie...*, s. 190 i nast.

⁴¹ M. Pazdan: *Opinia o zgodności projektu rozporządzenia z zasadą pomocniczości i proporcjonalności*. „Studia BAS” 2009, nr 118, s. 8.

ten wyjątek od stosowania prawa właściwego dla dziedziczenia należy interpretować ściśle. Zatem ani normy kolizyjne poddające nieruchomości przepisom prawa innego niż prawo właściwe dla majątku ruchomego, ani przepisy przewidujące udział obowiązkowy większy niż przewidziany prawem właściwym dla dziedziczenia na mocy niniejszego rozporządzenia nie mogą być uważane za szczególne uregulowania nakładające ograniczenia dotyczące dziedziczenia niektórych składników majątku lub wpływające na ich dziedziczenie”. Tym samym w art. 30 rozporządzenia spadkowego przewidziano, że w przypadku gdy prawo państwa, w którym znajdują się niektóre nieruchomości, niektóre przedsiębiorstwa lub inne szczególne kategorie składników majątku, zawiera szczególne przepisy nakładające z przyczyn ekonomicznych, rodzinnych lub społecznych ograniczenia dotyczące dziedziczenia, lub wpływające na dziedziczenie w odniesieniu do tych składników majątku, te szczególne przepisy mają zastosowanie do dziedziczenia w takim zakresie, w jakim na mocy prawa tego państwa mają one zastosowanie bez względu na prawo właściwe dla dziedziczenia. W doktrynie wskazano, że w art. 30 rozporządzenia jest mowa o przepisach wymuszających swoje zastosowanie o charakterze materialnoprawnym. Artykuł 30 rozporządzenia spadkowego nie obejmuje więc swoim zakresem norm kolizyjnych⁴². Świadczy o tym w szczególności art. 34 ust. 2, który wyłącza odesłanie w sytuacji określonej w art. 30 rozporządzenia⁴³. O charakterze przepisu — wymuszającego swoje zastosowanie — przesądza *lex situs*, lecz w praktyce jest to kwestia wykładni wchodzących w grę norm, gdyż wyjątek będzie stanowiła sytuacja, w której wymuszający charakter wynika z samego brzmienia danego przepisu⁴⁴. Zakres zastosowania art. 30 rozporządzenia obejmuje przepisy każdego państwa (a nie tylko państwa członkowskiego), na obszarze którego znajdują się określone kategorie dóbr (zob. art. 20). Co więcej, nie wyklucza także przepisów lokalnych obowiązujących na obszarach jednostek terytorialnych (dzielnic, kantonów, landów, stanów, republik) danego

⁴² Tak M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 329—330. W literaturze prezentowane jest jednak stanowisko, które mechanizm norm imperatywnych tłumaczy za pomocą koncepcji tzw. ukrytej normy kolizyjnej. W świetle tej koncepcji podstawą działania przepisów wymuszających swoje zastosowanie jest niepisana, ukryta w treści przepisów merytorycznych, jednostronna norma kolizyjna stanowiąca *lex specialis* w stosunku do miarodajnej dla danego typu sytuacji zupełnej normy kolizyjnej. Zob. M. Mataczyński: *Przepisy wymuszające...*, s. 113—116; Idem: *Przepisy ograniczające...*, s. 297; M.A. Zachariasiewicz, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20A..., s. 433—469; M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 30, teza 3.

⁴³ Por. Lechner: *Verordnung (EU) Nr. 650/2012 über Erbsachen und die Einführung eines Europäischen Nachlasszeugnisses...*, s. 25.

⁴⁴ Por. M. Mataczyński: *Przepisy ograniczające...*, s. 292.

państwa (art. 36)⁴⁵. W konstrukcji zastosowania norm merytorycznych *lex rei sitae* przewidzianej w art. 30 rozporządzenia widoczny jest powrót do zasady terytorializmu⁴⁶. Normy szczególne dotyczące dziedziczenia odnoszą się między innymi do kwestii dziedziczenia gospodarstw rolnych, które nadal funkcjonują na obszarze: Niemiec, Szwajcarii, Austrii, Belgii, Francji, Danii, Hiszpanii, Włoszech, Finlandii, Grecji i Luksemburga⁴⁷. Mogą też obejmować określone kategorie podmiotów (np. cudzoziemców — zob. art. 7 ust. 3 z dnia 23 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców⁴⁸, opiekunów, lekarzy, notariuszy, duchownych)⁴⁹. Istnieją też szczególne reguły dotyczące dziedziczenia: gospodarstw rodzinnych (Niemcy, Austria, Belgia, Dania, Hiszpania, Niderlandy, Finlandia, Grecja, Luksemburg), praw autorskich (Austria, Hiszpania, Francja), praw do mieszkań (Austria, Francja, Hiszpania, Niemcy) lub mieszkań rodzinnych (Irlandia), udziałów w spółkach (Niemcy, Austria, Grecja)⁵⁰. Szczególne przepisy, podlegające uwzględnieniu zgodnie z art. 30 rozporządzenia, stosuje się jako szczególny reżim materialnoprawny, mający pierwszeństwo przed postanowieniami statutu spadkowego, bez względu na to, czy ten ostatni podlega ustaleniu na podstawie łączników obiektywnych, czy w drodze wyboru⁵¹.

Zastosowanie norm merytorycznych *lex rei sitae* w odniesieniu do składników, o których mowa w art. 30 rozporządzenia, będzie odnosiło się do tych sytuacji, w których uzasadnieniem dla ich zastosowania będą względy ekonomiczne, rodzinne lub społeczne, a nawet polityczne. W doktrynie akcentuje się, że przepisy wymuszające swoje zastosowanie mają na celu ochronę interesu państwa, choć też pojawia się istotny kontekst ochrony jednostki⁵², na co wyraźnie wskazuje treść art. 30 rozporządzenia. W odniesieniu do gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw podkreśla się czynniki ekonomiczne, jak ochrona wydajności gospodarstw

⁴⁵ A.M. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 330.

⁴⁶ M. Mataczyński: *Przepisy ograniczające...*, s. 297.

⁴⁷ J. Pazdan: *Ku jednolitemu...*, s. 13.

⁴⁸ Dz.U. 2016, poz. 1061 ze zm. Tak m.in. M. Margoński, który wskazuje, że do tej kategorii można, jako wymuszające swe zastosowanie, niezależnie od postanowień statutu spadkowego, wskazać obostrzenia dotyczące prawnośpadkowego nabywania nieruchomości położonych w Polsce oraz udziałów lub akcji spółek handlowych będących właścicielami lub wieczystymi użytkownikami nieruchomości na terenie Polski. Zob. M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 30, teza 16.

⁴⁹ M. Mataczyński: *Przepisy ograniczające...*, s. 311, 313—314.

⁵⁰ J. Pazdan: *Ku jednolitemu...*, s. 11—13.

⁵¹ M. Mataczyński: *Przepisy ograniczające...*, s. 299; M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 30, teza 3.

⁵² Por. M. Mataczyński: *Przepisy wymuszające...*, s. 45 i przytoczone tam wypowiedzi J. Skąpskiego i S. Sołtyńskiego.

rolnych i rodzinnych, rentowność przedsiębiorstw, czemu między innymi służą regulacje zapobiegające ich rozdrabnianiu czy preferujące dostęp pewnych rodzajów podmiotów do danego mienia. Inna grupa przepisów wymuszających swoje zastosowanie odwołuje się do racji społecznych — precyzując odrębne zasady dziedziczenia mieszkań⁵³, jak i zakazy rozrządzeń testamentowych na rzecz osób wykonujących określone funkcje, w tym notariuszy, duchownych, kleryków oraz pracowników opieki lub domów starości, w których przebywał spadkodawca⁵⁴. Do tej kategorii norm doktryna zakwalifikowała także przepisy unieważniające sukcesję danych dzieł sztuki i zabytków⁵⁵. Mieszany charakter mają natomiast restrykcje wobec nabywania nieruchomości przez cudzoziemców, łącznie z daleko idącymi zakazami (Polska, Szwajcaria)⁵⁶.

W prawie polskim jako przykład takich regulacji wskazuje się między innymi przepisy: art. 301 § 2, art. 691, art. 831 § 1 k.c.⁵⁷ oraz art. 172 § 3 k.c.⁵⁸, art. 16 § 3 ustawy z dnia 16 sierpnia 1982 r. — Prawo spółdzielcze⁵⁹, art. 56 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. — Prawo bankowe⁶⁰, art. 131 ust. 1 i art. 133 ust. 1 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych⁶¹. Przepisy te speł-

⁵³ Na przykład w obszarze dziedziczenia tzw. mieszkań rodzinnych *lex rei sitae* przyjmuje różne rozwiązania, chroniąc z reguły pozostałego przy życiu małżonka, przyznając mu zakres pewnych uprawnień (Austria, Belgia, Włochy), bądź ograniczając wolność dysponowania tym mieniem przez testatora (Holandia), czy przez zagwarantowanie prawa czasowego korzystania z mieszkania (Francja), a nawet przez realizację zasady automatycznego bycia spadkobiercą, niezależnie od ogólnego udziału małżonka w spadkobranii (Hiszpania, Szwecja). Podaję za: A. Machnikowska, w: *Unijne rozporządzenie...*, s. 196 wraz z przytoczoną tam literaturą.

⁵⁴ Ibidem. Odmienne M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 30, teza 20, który wskazuje jako przykłady niezasadnego zastosowania przepisu art. 30 rozporządzenia regulacje: art. 1002 k.c., § 14 niemieckiej ustawy o domach opieki (*Heimgesetz*), które zakazują przysporzeń majątkowych na rzecz instytucji prowadzących i pracowników domów opieki, w tym ograniczają zdolność do dziedziczenia testamentowego po podopiecznych, a także obowiązujące w rozmaitych systemach prawnych zbliżone obostrzenia w zakresie dziedziczenia przez lekarzy sprawujących opiekę nad spadkodawcą czy notariuszy.

⁵⁵ A. Jakubowski: *Własność zabytków i dzieł sztuki w prawie prywatnym międzynarodowym. Zagadnienia węzłowe*. KPP 2006, z. 2, s. 415—416.

⁵⁶ A. Machnikowska, w: *Unijne rozporządzenie...*, s. 196.

⁵⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny. Tekst jedn. Dz.U. 2016, poz. 380 ze zm. [dalej: k.c.].

⁵⁸ Przepis ten został wprowadzony ustawą z dnia 14 kwietnia 2016 r. o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw. Dz.U. 2016, poz. 585.

⁵⁹ Tekst jedn. Dz.U. 2016, poz. 21 ze zm.

⁶⁰ Tekst jedn. Dz.U. 2015, poz. 128 ze zm.

⁶¹ Tekst jedn. Dz.U. 2016, poz. 291 ze zm.

nią kryterium „szczególnych przyczyn”, o których mowa w art. 30 rozporządzenia⁶². Poszukując wsparcia systemowego dla regulacji zawartej w art. 30 rozporządzenia, w doktrynie wskazano na rozwiązanie przyjęte w jego art. 1 ust. 2 lit. k i l, które wyłączają z zakresu spraw nim objętych kwestie charakteru praw rzeczowych oraz zasad ich wpisu do rejestru⁶³. Przywoływany jest także motyw 19., a nawet 18. i 68. preambuły rozporządzenia⁶⁴. Skutkiem zastosowania art. 30 może być konieczność zastosowania przez sąd państwa forum ustawodawstwa nawet kilku państw, jeżeli w każdym z nich znajdują się poszczególne składniki masy spadkowej podlegające szczególnym zasadom czy restrykcjom w odniesieniu do spadkobrania. Co istotne, przepisy imperatywne państwa forum będą stosowane, chociażby spadkodawca dokonał dopuszczalnego w świetle art. 22 rozporządzenia wyboru prawa⁶⁵.

Artykuł 30 rozporządzenia nie obejmuje natomiast swym zakresem ograniczeń dotyczących dziedziczności określonych praw lub zobowiązań. Ograniczenia te podlegają bowiem prawu właściwemu dla tych praw lub zobowiązań⁶⁶. Także przepisy ograniczające dziedziczenie ze względu na określone cechy beneficjentów spadkowych, np. zakazy lub ograniczenia dziedziczenia wpływające na zdolność dziedziczenia⁶⁷, nie są objęte zakresem art. 30. Celem art. 30 rozporządzenia jest bowiem wprowadzenie szczególnego reżimu dziedziczenia odrębnej części majątku spadkowego, a nie oddziaływanie na dziedziczenie jako takie⁶⁸.

⁶² A. Machnikowska, w: *Unijne rozporządzenie...*, s. 196.

⁶³ Ibidem, s. 195.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 331. Autorka ta wskazuje, że *lex causae* decyduje także o przynależności tych praw lub obowiązków do spadku, jak również o ich losach, gdy nie wchodzi do spadku. Dlatego do przytaczanego przez część doktryny przepisu art. 1002 k.c., jako przykładu przepisu wymuszającego swoje zastosowanie, nie może mieć zastosowania art. 30 rozporządzenia, gdyż o dopuszczalności dziedziczenia roszczenia o zachówek decyduje jako *lex causae* prawo właściwe do dziedziczenia po pierwszym spadkodawcy. Ibidem. Zob. też M. Matczyński: *Przepisy ograniczające...*, s. 307–311; M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 30, teza 18 i 19.

⁶⁷ Dotyczące np.: lekarzy, duchownych, świadków testamentu. Tak M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 331.

⁶⁸ M.A. Zachariasiewicz: *Przepisy wymuszające...*, s. 331 i nast. W tym ujęciu, jeżeli przepis merytoryczny państwa forum przewiduje odmienne skutki dziedziczenia ze względu na szczególne znaczenie określonej kategorii dóbr, to nawet w powiązaniu ich dziedziczenia z określonymi kategoriami osób (cudzoziemcy, duchowni *etc.*) można taki przepis uznać za wymuszający swoje zastosowanie i zastosować go na podstawie art. 30 rozporządzenia. Ibidem.

Kolejnym przykładem sytuacji prowadzącej do rozszczępienia statutu spadkowego może być zastosowanie w danej sprawie spadkowej art. 35 rozporządzenia. Przepis ten zawiera klauzulę *ordre public* (porządku publicznego), która może wyłączyć zastosowanie przepisów obcego prawa merytorycznego wskazanego jako właściwe dla statutu spadkowego, jeżeli będą one nie do pogodzenia z zasadami porządku publicznego państwa forum. Warunkiem zastosowania klauzuli porządku publicznego przez sąd (inny organ) państwa forum będzie posiadanie przezeń jurysdykcji w konkretnej sprawie spadkowej. Zastosowanie klauzuli porządku publicznego może prowadzić do rozszczępienia statutu w sytuacji, gdy w miejsce wyłączonego przepisu prawa merytorycznego wskazanego jako właściwe przez art. 21 lub art. 22 rozporządzenia wprowadzi się odpowiedni przepis *legis fori*. Należy jednak pamiętać, że nie zawsze wyłączenie przepisu prawa państwa obcego będzie pociągało konieczność zastąpienia go innym. Ponadto do *depeçage* nie dojdzie w sytuacji, gdy zastosowane zostanie wyłącznie prawo państwa forum bądź innego państwa jako prawo właściwe dla statutu spadkowego. Te sytuacje nie będą skutkowały rozszczępieniem statutu spadkowego, lecz zastosowaniem innego prawa jako właściwego dla ogółu spraw związanych z dziedziczeniem. Podobnie nie będzie można mówić o *depeçage* w sytuacji, gdy na skutek zastosowania klauzuli porządku publicznego poszukiwać się będzie innego posiłkowego łącznika, gdyż jego zastosowanie prowadzić będzie do wskazania jednolitego statutu spadkowego dla ogółu spraw spadkowych.

Rozważając możliwości zastosowania klauzuli porządku publicznego na gruncie rozporządzenia spadkowego, należy brać pod uwagę priorytetową zasadę równorzędności systemów prawnych. W literaturze trafnie wskazano, że z zasady tej wynika zakaz wartościowania rozwiązań przyjętych w różnych systemach prawnych⁶⁹. Zakazane jest uprzywilejowanie własnego prawa, a tym samym ograniczenie stosowania praw obcych⁷⁰. Celem klauzuli *ordre public* jest obrona przed trudnymi do zaakceptowania skutkami zastosowania obcego prawa⁷¹. Klauzula porządku publicznego zastosowana w art. 35 rozporządzenia spadkowego stanowi przykład blankietowego pojęcia porządku publicznego (prawnego). Nie przyjmuje

⁶⁹ J. Gołaczyński: *Prawo...*, s. 45—46.

⁷⁰ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2016 r., I CSK 64/15, <https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/522131593/1/i-csk-64-15-postanowienie-sadu-najwyzszego> [Dostęp: 10.10.2016 r.].

⁷¹ J. Gołaczyński: *Prawo...*, s. 38—39. Jako przykład zastosowania klauzuli *ordre public* przywołuje się dyskryminujący charakter prawa wskazanego jako właściwe, szczególnie ze względu na religię czy płeć. Zob. K. Lechner: *Verordnung (EU) Nr. 650/2012 über Erbsachen und die Einführung eines Europäischen Nachlasszeugnisses...*, s. 26.

natomiast bezwzględności charakteru *lex fori* dla określonego charakteru spraw. W tym zakresie ustawodawca unijny przyjął inne rozwiązanie niż *ordre public* — przez zastosowanie przepisów wymuszających swoje zastosowanie (art. 30) — których celem raczej nie jest zabezpieczenie porządku publicznego, lecz interesów ekonomicznych, rodzinnych i społecznych. Wydaje się, że w art. 35 rozporządzenia nie chodzi o eliminację obcych przepisów, lecz skutków ich zastosowania, które z punktu widzenia porządku publicznego państwa forum byłyby szokujące, nie do przyjęcia. Zastosowanie klauzuli porządku publicznego powinno się więc ograniczać do tych wyjątkowych, rażących⁷² przypadków, w których zastosowanie wskazanego obcego prawa merytorycznego byłoby nie do pogodzenia z aktualnym porządkiem prawnym sądu państwa forum. Należy także przyjąć, że zastosowanie klauzuli porządku publicznego przez państwa członkowskie mogłoby się sprowadzać do sytuacji, w których prawo wskazane byłoby sprzeczne z międzynarodowym porządkiem publicznym, dla którego źródłem jest Powszechna deklaracja praw człowieka z 1948 r. czy Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z Helsinek z 1975 r.⁷³, bądź unijnym porządkiem publicznym⁷⁴. Należy jednak wziąć pod uwagę, że jeśli prawem, przeciwko zastosowaniu którego miałyby zostać użyta klauzula porządku publicznego, jest prawo innego państwa członkowskiego stosującego rozporządzenie, to motyw 58. tego rozporządzenia nakłada na państwa członkowskie obowiązek sprawdzenia, czy zakwestionowanie danego rozwiązania przewidywanego przez prawo innego państwa członkowskiego stosującego rozporządzenie nie byłoby sprzeczne z Kartą Praw Podstawowych Unii Europejskiej, w szczególności z jej art. 21 zakazującym wszelkich form dyskryminacji⁷⁵.

Zastosowanie klauzuli porządku publicznego w sprawach spadkowych powinno sprowadzać się do tych wyjątkowych sytuacji, w których właściwość obcego prawa merytorycznego stanowiłaby przejaw dyskryminacji ze względu na płeć, religię, urodzenie. Część doktryny proponuje odwoływać się do *ordre public* w przypadku związków partnerskich, małżeństw osób tej samej płci, konkubinatów, testamentów wspólnych,

⁷² Na ten przymiotnik wraca uwagę A. Wysocka-Bar, w: *Unijne rozporządzenie...*, s. 217.

⁷³ W literaturze neguje się też pojęcie międzynarodowego porządku publicznego, wskazując, że nie istnieje ono i nie będzie istnieć tak długo, jak długo w różnych częściach świata różne wartości będą miały przymiot fundamentalnych. Przymiotnik „międzynarodowy” oznacza więc raczej pewne wartości o charakterze podstawowym. Por. A. Wysocka-Bar, w: *Unijne rozporządzenie...*, s. 218.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2007/C 303/01) z dnia 14 grudnia 2007 r. Dz.Urz. UE C nr 303, s. 1. Zwraca na to uwagę M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 30, teza 8.

umów dotyczących dziedziczenia, a nawet zabezpieczenia członków najbliższej rodziny (zachowku czy systemu rezerwy)⁷⁶. Należy jednak uznać, że brak podstaw do zastosowania klauzuli porządku publicznego w sprawach opartych na innym światopoglądzie, rozwiązaniu prawnym czy też odmiennych zasadach zabezpieczenia członków najbliższej rodziny (a nawet ich braku)⁷⁷. Kwestie te powinny być konsekwentnie wyłączone z zakresu zastosowania *ordre public*.

Okolicznością, która może sprzyjać rozszczepieniu statutu spadkowego, jest — przynajmniej *prima facie* — bezzdziedziczność spadku (*bona vacantia*), (art. 33 rozporządzenia). W systemach prawa kontynentalnego problem spadków bezzdziedzicznych rozwiązywany jest wedle dwóch modeli — przez ustanowienie państwa, w razie braku innych spadkobierców, spadkobiercą ustawowym⁷⁸ bądź przez przypisanie państwu (fiskusowi) praw zwierzchnich względem spadku bezzdziedzicznego⁷⁹. Każdy model implikuje określone rozwiązania w sferze kolizyjnoprawnej. Model przejęcia przez państwo spadku bezzdziedzicznego determinuje sposób jego traktowania w prawie międzynarodowym prywatnym. Systemy prawne, które przyjmują koncepcję dziedziczenia *bona vacantia* przez państwo, z reguły poddają skutki dziedziczenia statutowi spadkowemu, obejmując nim spadek bez względu na miejsce położenia jego składników⁸⁰. W syste-

⁷⁶ W niektórych systemach prawnych normy gwarantujące zachówek traktowane są jako normy *public policy*. Th.M. de Boer: *Unwelcome foreign law Public policy and other means to protect the fundamental values and public interests of the European Community*. In: *The external dimension of EC private international law in family and succession matters*. Eds. A. Malatesta, S. Bariatti, F. Pocar. Padova 2008, <http://dare.uva.nl/document/2/58767> [Dostęp: 11.10.2016 r.]. Kwestię tę analizuje M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 35, tezy 10—11 wraz z przywołaną tam literaturą.

⁷⁷ Odmienne E. Macierzyńska-Franaszczyk, która wskazuje, że art. 35 rozporządzenia mógłby znaleźć zastosowanie w sytuacji, gdy normy *legis successions* ustalonej według rozporządzenia spadkowego w ogóle nie przewidują roszczeń najbliższych członków rodziny spadkodawcy albo roszczenia te drastycznie ograniczają, w porównaniu z roszczeniami, które by im przysługiwały na mocy prawa państwa członkowskiego sądu, w szczególności gdy *lex fori* uznaje normy chroniące członków rodziny spadkodawcy za normy porządku publicznego. Zob. E. Macierzyńska-Franaszczyk: *Prawo właściwe dla odpowiedzialności za długi spadkowe według rozporządzenia spadkowego*. W: *Nowe europejskie prawo spadkowe...*, s. 185—186; Th.M. de Boer: *Unwelcome foreign law Public policy and other means to protect the fundamental values and public interests of the European Community...* [Dostęp: 11.10.2016 r.].

⁷⁸ Zob. art. 923, art. 935 § 2 k.c., § 1936 sec. 1. BGB, art. 956 k.c. hiszpańskiego. Zob. szerzej E. Macierzyńska-Franaszczyk: *Prawo właściwe...*, s. 178 i nast.; A. Machnikowska, w: *Unijne rozporządzenie...*, s. 197—198.

⁷⁹ Taki model został przyjęty w prawie: austriackim, holenderskim, francuskim i angielskim. Por. E. Macierzyńska-Franaszczyk: *Prawo właściwe...*, s. 178.

⁸⁰ Ibidem, s. 179.

mach prawnych przyjmujących nabycie na podstawie praw zwierzchnich przejęcie spadku bezdziedzicznego podlega zazwyczaj prawu publicznemu, które przyznaje państwu prawo do zawłaszczenia spadku bezdziedzicznego znajdującego się na jego terytorium, zgodnie z zasadą *legi rei sitae*⁸¹. Czy opisane sytuacje mogą prowadzić do rozszczępienia statutu spadkowego? Zgodnie z art. 33 rozporządzenia, jeżeli na podstawie prawa właściwego dla dziedziczenia na mocy niniejszego rozporządzenia nie ma spadkobiercy ani zapisobiercy co do żadnych składników majątku na podstawie rozrządzenia na wypadek śmierci, ani osoby fizycznej powołanej do spadku na podstawie ustawy, stosowanie prawa tak ustalonego nie wyklucza uprawnienia państwa członkowskiego lub podmiotu wyznaczonego w tym celu przez to państwo członkowskie do przejęcia na mocy prawa tego państwa składników majątku spadkowego położonych na jego terytorium, pod warunkiem, że wierzyciele są uprawnieni do ubiegania się o zaspokojenie swoich roszczeń ze wszystkich składników majątku spadkowego. Artykuł 33 rozporządzenia wprowadza zatem element ochrony wierzycieli. W świetle tego przepisu uprawnienie państwa do zawłaszczenia spadku nie może być skuteczne względem uprawnień wierzycieli do zaspokojenia z całego majątku spadkowego. Oznacza to, że nie ma podstaw do przyjęcia, że na skutek „zawłaszczenia” spadku dochodzi do skutecznego względem wierzycieli rozszczępienia statutu spadkowego⁸². Zgodnie z art. 23 ust. 2 lit. g rozporządzenia, uprawnienia wierzycieli spadkowych objęte są zakresem statutu spadkowego i podlegają prawu wskazanemu przez rozporządzenie spadkowe, niezależnie od faktu „zawłaszczenia” części spadku przez inne państwo członkowskie. Wierzyciele spadkowi mogą więc dochodzić swoich roszczeń niepodzielnie z całego spadku na podstawie prawa ustalonego zgodnie z rozporządzeniem spadkowym. Stosowanie tego prawa przy wykonywaniu uprawnień przez wierzycieli nie stoi na przeszkodzie przejęciu składników spadku zgodnie z *legem rei sitae*. Oznacza to, że państwo członkowskie może wykonywać swoje uprawnienia względem przejętych składników spadku zgodnie ze swoim prawem, przy zastrzeżeniu pierwszeństwa roszczeń wierzycieli spadkowych⁸³. Nie mamy więc w tym przypadku do czynienia z klasycznym rozszczępieniem statutu spadkowego, choć w danej sprawie spadkowej będą *de facto* stosowane reżimy prawne różnych państw.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem, s. 182.

⁸³ Ibidem, s. 183. Zob. też M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 33 wraz z przywołaną tam literaturą.

4. Wnioski

Krótki czas obowiązywania rozporządzenia nr 650/2012 nie pozwala na jednoznaczne stwierdzenie, czy i w jakim zakresie wprowadzona przez prawodawcę unijnego zasada jednolitości statutu spadkowego może być zrealizowana i jakie problemy mogą powstać w praktyce orzeczniczej. Zasygnalizowane w niniejszym artykule regulacje przepisów art. 30 i art. 35 oraz art. 33 rozporządzenia prowadzą do wniosku, że stosowanie wskazanego w rozporządzeniu prawa właściwego dla dziedziczenia może i będzie podlegać ograniczeniom wynikającym z obowiązujących regulacji kolizyjnych dotyczących przepisów wymuszających swoje zastosowanie oraz klauzuli porządku publicznego (*ordre public*)⁸⁴. Wartości, jakie te przepisy chronią, mogą wyjątkowo stanowić uzasadnienie dla odstępstwa od zasady jednolitego statutu spadkowego w międzynarodowym prawie spadkowym. Jednak przy wykładni analizowanych przepisów niezbędne jest ściśle interpretowanie wyjątków, a wręcz ich wąska wykładnia, i to zgodna z celem rozporządzenia spadkowego⁸⁵.

Największe wątpliwości interpretacyjne budzi regulacja art. 30 rozporządzenia. W szczególności w kontekście sformułowania użytego w tym przepisie: „W przypadku gdy prawo państwa, w którym znajdują się niektóre nieruchomości, niektóre przedsiębiorstwa lub inne szczególne kategorie składników majątku, zawiera szczególne przepisy nakładające z przyczyn ekonomicznych, rodzinnych lub społecznych ograniczenia dotyczące dziedziczenia lub wpływające na dziedziczenie w odniesieniu do tych składników majątku, te szczególne przepisy mają zastosowanie do dziedziczenia w takim zakresie, w jakim na mocy prawa tego państwa mają one zastosowanie bez względu na prawo właściwe dla dziedziczenia”. Te szczególne przepisy państwa *lex rei sitae*, które **na mocy prawa tego państwa** [podkr. K.A.D.] mają mieć zastosowanie do dziedziczenia, wprowadzają szczególny reżim materialnoprawny, mający pierwszeństwo przed postanowieniami statutu spadkowego, bez względu na to, czy ten ostatni podlega ustaleniu na podstawie łączników obiektywnych, czy w drodze wyboru prawa⁸⁶. Chodzi o przepisy merytoryczne państwa miejsca położenia poszczególnych składników spadku regulujące wprost daną sytuację życiową objętą zakresem art. 30 rozporządzenia — *legis*

⁸⁴ Por. K. Sznajder-Peroń: *Zagadnienia związane z pojmowaniem i stosowaniem prawa właściwego*. „Studia Prawa Prywatnego” 2014, nr 2.

⁸⁵ Por. E. Macierzyńska-Franaszczyk: *Prawo właściwe...*, s. 184 i nast.

⁸⁶ M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 30, teza 3; M. Matczyński: *Przepisy ograniczające...*, s. 299.

rei sitae, z których sformułowania lub celu wynika, że są przepisami wymuszającymi swoje zastosowanie⁸⁷. O ile wykładnia językowa nie narzeka wielu problemów, o tyle ustalenie *ratio legis* regulacji ustawowej nie zawsze jest łatwe. Warto więc przy wykładni i stosowaniu art. 30 rozporządzenia uwzględnić dorobek doktryny i judykatury wypracowany na gruncie analogicznych rozwiązań przyjętych w art. 9 rozporządzenia Rzym I⁸⁸ i art. 16 rozporządzenia Rzym II⁸⁹, w tym orzecznictwo TSUE dotyczące przepisów wymuszających swoje zastosowanie⁹⁰.

Odwolanie się do klauzuli *ordre public* powinno ograniczać się do tych wyjątkowych sytuacji, gdyż zastosowanie prawa wskazanego przez normę kolizyjną w rozporządzeniu spadkowym byłoby szokujące, nie do pogodzenia z porządkiem publicznym państwa forum. Naruszenie krajowego porządku publicznego, które uzasadnia wyłączenie właściwego prawa obcego, powinno mieć charakter kwalifikowany i oczywisty (*manifestly incompatible with the public policy*)⁹¹. Owa oczywistość powinna odnosić się do szczególnej wagi naruszenia krajowego porządku publicznego, której intensywność musi być z punktu widzenia porządku prawnego państwa forum nie do zaakceptowania⁹². Warto podkreślić, że kompetencje Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie obejmują kontroli krajowych porządków publicznych, tj. podstaw stosowania klauzuli, ale rozciągają się na granice dopuszczalności powoływania się przez państwa członkowskie na własny porządek publiczny⁹³.

Nielatwa ocena charakteru prawnego i odpowiednia kwalifikacja przepisu prawa merytorycznego (jako wymuszającego swoje zastosowanie) czy konieczność zastosowania klauzuli porządku publicznego wyłączającej stosowanie tych regulacji obcego prawa merytorycznego, które są szokujące (nie do przyjęcia) z punktu widzenia prawa państwa forum, oraz w konsekwencji ewentualne zastosowanie praw merytorycznych

⁸⁷ Tak M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 30, teza 6.

⁸⁸ Rozporządzenie (WE) nr 593/2008 dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań umownych [Rzym I]. Dz.Urz. UE z dnia 17 czerwca 2008 r., L 177, s. 6 i nast.

⁸⁹ Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych [Rzym II]. Dz.Urz. UE z dnia 31 lipca 2007 r., L 199, s. 40 i nast.

⁹⁰ Ibidem. Zob. wyrok ETS z dnia 23 listopada 1999 r., C-369/96, w szczególności pkt. 51, 60, 80 w sprawie *Arblade*, <http://inicjatywa.eu/wp-content/uploads/2015/08/Wyrok-Trybuna%C5%82u-Arblade-i-in.-po%C5%82%C4%85czzone-C-369-96-C-376-96-z-dnia-23-listopada-1999-r..pdf> [Dostęp: 16.10.2016 r.].

⁹¹ M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 35 tezy 5 wraz z przywołaną tam literaturą.

⁹² Tak D. Looschelders, in: *Rom-Verordnungen*. Bd. 6. Hrsg. R. Hüßtege, H.P. Mansel. Baden-Baden 2015, art. 35 rozp. spad., nb 14.

⁹³ M. Margoński, w: *Rozporządzenie spadkowe...*, kom. do art. 35, teza 11.2. Zob. wyrok ETS przywołany w przyp. 90.

różnych państw w jednej sprawie spadkowej należeć będą ostatecznie do organu orzekającego w konkretnej sprawie spadkowej, z reguły sądu państwa forum. W procesie trwającej unifikacji norm kolizyjnych będą to kwestie o fundamentalnym znaczeniu. Nadmierne odwoływanie się przez sądy orzekające do przepisów wymuszających swoje zastosowanie czy stosowanie *ordre public* czyniłoby w efekcie dążenie prawodawcy unijnego do zachowania proklamowanej w rozporządzeniu zasady jednolitości statutu spadkowego praktycznie niemożliwym. Tym samym możliwość stosowania przewidywalnego i jednego prawa merytorycznego w danej sprawie spadkowej stanowi, na styku z klauzulą porządku publicznego oraz przepisami wymuszającymi swoje zastosowanie, newralgiczny punkt europejskiego kolizyjnego prawa spadkowego, a tym samym jedno z istotnych zagrożeń na drodze zmierzającej „ku jednolitemu europejskiemu prawu spadkowemu”.